

1902 року констатовалося, що у Російській імперії існує заборона української мови в судових і адміністративних інститутах [4, с.82]. Ставалося питання про свободу українського друку, слова і просвіти, запровадження української мови у судових та адміністративних установах. При цьому зазначалося, що національні меншини, які проживають в Україні, не мусять бути позбавлені права звертатися до суду й до уряду на рідній мові [4, с.106-108].

Програма Української демократичної партії, опублікована у 1905 році, проголошувала «заведення народної мови в школах, судах, адміністрації і у всіх громадських інституціях» [4, с.181]. У політичній платформі Української радикальної партії 1905 р. становище української нації характеризувалося наступним чином: «нас поділено між трьома державами, наше національне ім'я як народу й краю офіційно не існує; маленьку волю наша мова має тільки в Галичині та на Буковині, в Угорщині жменька нашого народу ледве дише; в Росії нашу мову скрізь заборонено, нас силкують денаціоналізувати з найбезсоромнішою жорстокістю, і ми не маємо тут ні одної національної інституції. Окрім того, кожна людина мусить мати волю: Вживати рідну мову в приватному і громадському житті». Після об'єднання УДП та УРП в Українську демократично-радикальну партію мовна програма залишилася на попередніх засадах: вживання української мови в урядових та освітніх інституціях й збереження права інших народностей на шкільне навчання рідною мовою [4, с.234]. На об'єднаному з'їзді УДРП було розроблено детальний план дій під час виборів до І Думи та вимогу до уряду про українську мову [5, с. 206].

Що стосується партій та організацій лівого спрямування, то в їхніх програмних документах питання статусу української мови або не розглядалося зовсім, або відіграло другорядну роль. Так, програми Української соціал-демократичної робітничої партії та Української партії соціалістів-революціонерів передбачали рівноправність усіх мов [4, с.239]. Українська партія соціалістів-федералістів виступала за вживання рідної мови в приватному й громадському житті для українського народу та представників інших етносів, за ведення діловодства у законодавчих, судових, адміністративних установах та навчання у державних школах українською мовою [1, с.34]. При цьому відносини усіх місцевих установ України з центральними властями й установами мали б здійснюватися українською та російською мовами.

Таким чином, аналіз програмних документів українських політичних партій й організацій кінця ХІХ – початку ХХ ст. показав, що необхідність впровадження української мови у адміністративну, судову, а особливо освітню сферу була очевидною для української політичної еліти. Поряд з тим часто акцентувалася увага й на забезпеченні прав вжитку національних мов для етнічних груп, які становили меншість на території України. Найбільш повно постановка питання української мови була здійснена у програмах Братства тарасівців та УНП. Загалом же, враховуючи історичні умови тогочасного національного становища українців, мовне питання у програмних документах партій розглядалося здебільшого побіжно й не мало чіткої програми вирішення.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Багатопартійна українська держава на початку ХХ ст. /Упор. В. С. Журавський. – К., 1992. – 96 с.
2. Ветров Р. І. Політичні партії України в перші чверті ХХ століття (1900 – 1925 рр.). – Дніпродзержинськ : Поліграфіст, 2001. – 245 с.
3. Висоцький О.Ю. Українські соціал-демократи та есери: досвід перемог і поразок. – К. : Основні цінності, 2004. – 272 с.
4. Історія українських політичних партій. Кінець ХІХ ст. – 1917 р. Хрестоматія посібник /Упоряд. : Б. І. Корольов, І. С. Михальський. – К. : Видавництво Європейського університету. – 2003. - Ч. 1. – 561 с.
5. Колесник В. Ф., Рафальський О.О., Тимошенко О.П. Шляхом національного відродження: Національне питання в програмах та діяльності українських партій Наддніпрянщини 1900-1907. – К. : Стило, 1998. – 226 с.
6. Павко А.І. Повчальний досвід вітчизняної історії: Політичні партії організації у громадському житті України модерної доби. – К. : Плеяди, 2002. – 552 с.
7. Стрілець В.В. Українська радикально-демократична партія: витоки, ідеологія, організація, діяльність (кін. ХІХ ст. – 1939р.). – К., 2002. – 361с.
8. Сарнацький О. П. Царизм та українські політичні партії (1900-1917 рр.). - Запоріжжя : ЗНТУ, 2006. – 709 с.
- 9.Телешун С. О. Національне питання в програмах українських політичних партій в кінці ХІХ – на початку ХХ століття. – К., 1996. – 130 с.

УДК 376.36:159.922.8

Козинець О. В.

ПРИЧИНИ ВИНИКНЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ТРУДНОЩІВ У СПІЛКУВАННІ ПІДЛІТКІВ ІЗ ЗАЙКАННЯМ

В статті йде про природу психологічних труднощів спілкування підлітків з зайканням, проаналізовані основні компоненти порушення, охарактеризовані психологічні особливості підліткового віку.

Період, коли підліток шукає компроміс між дитинством і дорослістю є важливим етапом соціалізації особистості. На цьому етапі доводиться вирішувати як поводити себе у стосунках з іншими, ставлення до себе самого, формування соціально-прийнятної та соціально-очікуваної поведінки. У підлітковому періоді зайкання набуває найбільш вираженого, стійкого характеру і призводить до порушення комунікації в цілому. О. М. Леонтьєв зазначав, що спілкування є елементом діяльності, а саму діяльність можна розглядати як умову спілкування. Інші дослідники виділяли у спілкуванні провідну потребу особистості в контакті з іншими людьми, що виникла у процесі суспільно-історичного розвитку.

Для категорії осіб з порушеннями мовлення, зокрема для підлітків із зайканням, потреба у спілкуванні є також базисною в системі потреб, проте має специфічні особливості в процесі встановлення контактів з іншими людьми, в забезпеченні активності самостійного висловлювання.

Враховуючи, що зайкання – це складне й довготривале мовленнєве порушення, яке характеризується розладом темпу, ритму й плавності експресивного мовлення у зв'язку з судомою артикуляційною апарату, з переважним порушенням

комунікативної функції, підлітки із заїканням, зіштовхуються з рядом причин, що негативно впливають на комунікативну діяльність в цілому. Причому, частіше за все більший акцент ставиться на суб'єктивні чинники, хоча первиннішими і суттєвішими є об'єктивні [4].

Багато авторів визначають заїкання як невроз мовлення, враховуючи особливості особистості, слабкість нервової та психічної сфери (В.А.Гіляровський, М.С.Лебединський, А.І.Поварін, Н.І.Жинкін, В.С.Кочергіна). Автори застосовують поняття логоневрозу, розуміючи це як психогенне захворювання, яке поширюється переважно на мовленнєві функції. У цей же час частіше говорять про заїкання як про розлад мовлення з переважним порушенням його комунікативної функції (Р.Є. Левіна, Н.А. Чевельова, А.В. Ястребова, С.А. Миронова). Починаючи з Д. Г. Неткачева виділилися психологічний напрямок вивчення та подолання заїкання.

Як і багато інших проблем психології, психотерапії та педагогіки, проблема заїкання зазнала впливу фрейдизму. Б. Шуберт, Б. Фрідман, З. Фрейд, Е.Хейслер розглядали механізм заїкання як наслідок перенесення внутрішнього опору до приховуваних чи витіснених думок (так званих «комплексів») на функцію мовлення. З. Фрейд зокрема вказує на постійні психічні сили, що беруть участь у виникненні заїкання [3]. Психоаналіз відносить заїкання до випадків невпевненості в успіхові (наприклад, при відповідях у класі). Дитина прагне приховати в такий критичний момент від власної свідомості чи оточуючих думки, пов'язані з нарцисичним відчуттям власної неповноцінності чи провини. Слід також відмітити, що ранній розвиток заїкання пояснюється співпадінням із часом виникнення підсвідомого відчуття власної неповноцінності у зв'язку із взаємовідносинами з батьками («Едіпів комплекс» та «комплекс Електри»). Сюди також відносяться випадки заїкання, коли перші букви слів асоціюються [3] в людини з іншими неприємними словами. Але вивчення таких аспектів не є темою нашого дослідження. Окремо варто зазначити, що в нас час для подолання заїкання все більш активно застосовують різноманітні психологічні методики, зокрема аутотренінг, навіювання, психодраму та багато іншого.

Американський психоаналітик Ф. Гейслер, що працював у області патології мовлення, висловив думку, що однієї психотерапії не достатньо для подолання заїкання – необхідний комплексний підхід. В.М. Шкловський підхопив цю ідею та детально розробив комплексну психолого-медико-педагогічну систему корекційної роботи [4].

У структурі заїкання можна виділити три основні компоненти: моторний, психологічний, мовленнєвий:

- до моторного компоненту відносять: судоми різного типу, локалізації, ступінь вираженості дефекту. Судоми мовлення обумовлюють страх соціальної взаємодії;

- для психологічного компоненту характерна специфіка реагування особистості на заїкання – феномен фіксації, логофобії – страх спілкування;

- мовленнєвий компонент відображає особливості вимови заїкуватого [2].

О. В. Федорова зазначає, що на передній план виходить психологічний компонент – стан напруженості, незадоволеності власним мовленням, тривога, емоційний дискомфорт, тощо. Л.З. Арутюнян зазначає, що більш важливим є моторний компонент. Проте, питання важливості компонентів заїкання та ієрархічний поділ для самого індивіда мало досліджені.

Якщо говорити про суб'єктивну природу психологічних труднощів спілкування дітей та підлітків із заїканням, то вивченням цього питання займалися О.О. Бодальов, В.В. Ковальов, В.О. Гіляровський, М.І. Жинкін, інші. Науковці зазначали, що труднощі спілкування варто розглядати як соціально-психологічний феномен, який виявляється тільки в ситуації взаємодії соціального спілкування [1]. Такому спілкуванню характерний певний ступінь усвідомлення труднощів, пошук причин, що призводять до ускладнень спілкування, спроби самостійного їх подолання.

З іншого боку, ускладнене спілкування, яке може проявлятися як в міжособистісній взаємодії, так і в колективній комунікації, може зумовлювати деструктивні зміни поведінки партнерів, перерваність чи нестабільність контактів між ними, відмова від спілкування, неусвідомлення причин труднощів спілкування, зменшення або уникнення спроб самостійного вирішення труднощів спілкування, формування негативних установок як до ситуації спілкування, так і до співбесідника, погіршення соціалізації індивіда, яка набуває більш яскравого загострення, починаючи з підліткового віку, де на перший план виходить міжособистісне та інтимно-особистісне спілкування.

Психологічна установка учасників комунікації на мовленнєве спілкування; їхня готовність до комунікативної взаємодії, усвідомлення мети спілкування, соціальних ролей та позицій учасників комунікації є важливим чинником успішності досягнення мети у процесі мовленнєвого спілкування.

Психологічні особливості особистості із заїканням займають важливе місце у симптоматиці порушення. Одна з них – фіксованість на власному порушенні, яка в тяжких випадках може перерости в логофобію – нав'язливий страх допустити фонетичні та смислові помилки в мовленні, особливо виражений у випадках необхідності публічного виступу [4]. Її зачатки можна вже помітити у дошкільному віці. Фіксованість на власному дефекті заїкуватого можна вважати одним з найбільш важливих факторів специфічних психологічних особливостей осіб із заїканням. Найбільш яскраво це проявляється у підлітковому віці: спостерігаються певні відхилення у емоційно-вольовій сфері: підвищена емоційна чутливість, збудження і лабільність, схильність до афективних спалахів, пригніченості настроїв, завищена або занижена самооцінка, відчуженість, страх, тривога, сором'язливість, роздратування, песимізм тощо [2].

Р. Є. Левіна відзначає, що в багатьох заїкуватих дітей спостерігається недостатність тих процесів, що є передумовами нормального формування мовленнєвої поведінки. Найбільш яскраво клінічна картина заїкання проявляється в підлітковому віці внаслідок приєднання додаткових функціональних нашарувань, пов'язаних із пубертатними змінами й підвищенням ролі слова як фактора соціального спілкування [Ошибка! Источник ссылки не найден.]. Мовні труднощі, на думку Р. Є. Левіної, залежать від різних умов: з одного боку, від типу нервової системи, з іншого – від мовного середовища, від загального і мовного режимів. Специфіка адаптації підлітків визначається умовами навчання, індивідуальними й віковими особливостями. Якщо правильно використати слово як інструмент впливу на психологічний бік підлітка із заїканням, можна попередити чи зменшити частину негативних проявів.

У підлітків із заїканням можуть спостерігатися тривожність, страхи, логофобія, супутні моторні рухи. Крім цього, можуть спостерігатися і наступні поведінкові реакції – небажання спілкуватися по телефону, зі знайомими, проте нетривалі комунікативні контакти з маловідомими особами виникають [4]. Тривожність є результатом адаптивних реакцій і визначається обставинами, у яких

особистість знаходиться. Відзначаючи різноманітність проявів заїкання, дослідники звертають увагу на різні мовленнєві ситуації, роль негативних емоцій, які спричиняють заїкання, особливості міжособистісних стосунків осіб із заїканням. Але для кожного окремого індивіда із заїканням не всі ситуації спілкування виявляються фрустраційними: в окремих випадках фрустраційний компонент виражений сильніше, в інших – слабше, може бути й зовсім відсутнім. Тривога відіграє позитивну роль, якщо підліток здатний із нею впоратися й досягти успіху. [1]. Якщо він не може перебороти ситуацію, відбувається невротизація, порушується поведінка, спостерігається навчальна неспроможність.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Левина Р.Е. Заикание у детей. // В кн.: Преодоление заикания у детей. Под ред. Левиной Р.Е. М., 1975. — С.3-22.
2. Леонтьев А.А. Психология общения. 2-е изд., испр. и доп. — М.: Смысл, 1997. Федорова О.В. Особливості мовленнєвої компетентності заїкуватих підлітків // Педагогічний альманах. (Збірник наукових праць). Випуск №5, 2010. — С.225-227
3. Фрейд З. Психология бессознательного: Сб. произведений / Сост., науч. ред., авт. вступ. ст. М.Г. Ярошевский. — М.: Просвещение, 1990. — 448 с.
4. Шевченко С. Н. Онтогенетически ориентированная психотерапия детей и подростков (на модели заикания) // Психокоррекция: теория и практика. — М.: Педагогика, 1995. — 230 с.

УДК 159.922.72

Козачук С.А.

КРИТЕРІЇ ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Анотація. Стаття посвячена проблемі критеріїв пізнавальної активності младших школьників. Освітлена актуальність проблеми. Излагаются анализ психолого-педагогической литературы и обобщение результатов экспериментальных исследований по теме. На основе анализа и обобщения определены следующие критерии познавательной активности младших школьников: уровень знаний, умений и навыков; любознательность; надситуативность; энергичность; интерес, позитивная учебная мотивация; эмоциональность; инициативность; самостоятельность при исполнении заданий различной сложности; регулярность выполнения домашней работы; добросовестность, старательность и тщательность при выполнении заданий; самоконтроль и самоорганизованность во время занятий; настойчивость.

Постановка проблеми. Життя в умовах сучасності пов'язане з тим, що людина мусить відповідати на нові виклики, які постають перед нею. Глобалізація, динамізм, нестабільність, інтенсивний розвиток засобів зв'язку, перенасиченість інформаційного простору, новітні технології – усі ці ознаки ХХІ століття свідчать про особливі, підвищені вимоги, які наш час висуває до різних сфер та якостей особистості, зокрема, її пізнавальної активності. Тож перед національною системою освіти наразі постає актуальне завдання всебічного сприяння розвитку пізнавальної активності тих, хто навчається з урахуванням їх вікових особливостей.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблема пізнавальної активності належить до традиційних тем вітчизняної психолого-педагогічної науки. До різних аспектів проблеми зверталися у своїх дослідженнях відомі вчені: Л.П.Аристова, Д.Б.Боговльєнська, О.І.Вишневський, Д.В.Вількєєв, Д.Б.Годовікова, М.О.Данілов, Б.П.Єсіпов, М.І.Лісіна, А.К.Маркова, О.М.Матюшкін, М.І.Махмутов, В.О.Моляко, В.І.Лозова, Н.О.Половнікова, О.Я.Савченко, О.В.Скрипченко, І.Ф.Харламов, Т.І.Шамова, Г.І.Щукіна та інші. Психологічні особливості пізнавальної активності молодших школярів вивчалися Н.В.Гродською [1], М.Мамажановим [2]. Педагогічний ракурс проблеми пізнавальної активності учнів початкових класів було висвітлено у працях Ш.А.Амонашвілі [3], І.Л.Вікторенко [4], [5], Л.Д.Воронцової [6], Г.І.Коберник [7], [8], Л.В.Хітяєвої [9], Л.Я.Чосік [10] та ін.

Водночас, на тлі багатогранності вивчення пізнавальної активності та її високої актуальності, окремі аспекти феномену дотепер залишаються недостатньо дослідженими. Серед них, зокрема, проблема критеріїв пізнавальної активності молодших школярів.

Метою статті є визначення критеріїв пізнавальної активності молодших школярів – ознак, на основі яких уможливується з'ясування її індивідуальних особливостей.

Виклад основного матеріалу. Молодший шкільний вік – це час, коли відбуваються стрімкі кількісні зміни та якісні перетворення у когнітивній сфері дитини. Пізнавальна активність молодших школярів перебуває у стані становлення та інтенсивного розвитку. А втім, для того, щоб з'ясувати особливості розвитку цієї властивості у конкретного учня, вчителів та психологу потрібні визначені критерії – ознаки що уможливають оцінку та характеристику явища.

Наразі у психолого-педагогічній науці залишаються нез'ясованими чіткі та узгоджені критерії пізнавальної активності учнів початкових класів. Проте, під різним кутом зору науковці зверталися до окремих аспектів цієї проблеми. Тож з розглянемо показники та ознаки, якими користувалися дослідники, що вивчали пізнавальну активність молодших школярів.

Так, М.Мамажанов [2], досліджуючи психологічні особливості зв'язку пізнавальної активності з самооцінкою у молодшому шкільному віці, до показників пізнавальної активності відносить: допитливість школяра, що виявляється у змістовних запитаннях; ініціативність його дій – участь у дискусіях, обговореннях; засвоєння інформації за межами шкільного навчання; володіння засобами вирішення інтелектуальних завдань, орієнтацію на спосіб дії; самостійність мислення, критичність і самокритичність тощо.

І.Л.Вікторенко [4], [5], вивчаючи пізнавальну активність молодших школярів у процесі їхнього спілкування з батьками, критеріями, що найбільш повно охоплюють різні сторони пізнавальної активності учнів, вважає енергійність, сумлінність у реалізації конкретних дій, старанність, ретельність, готовність оволодівати знаннями та прагнення самостійно здобувати їх, вибір способів діяльності, використання здобутих знань у нових ситуаціях, ініціативу, самостійність, інтерес, новизну, оригінальність, оптимальність.

Суттєвими ознаками пізнавальної активності молодших школярів у процесі вивчення математики Г.І.Коберник [7], [8] вважає емоційні прояви (задоволеність шкільним навчанням; посилений інтерес до предмету, захопленість новим матеріалом,